

Az írói névadás vizsgálata Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön című regényében

*„Közülünk való vagy, vérünk vagy, a mi
eresztésünk vagy, beszélj rólunk azoknak,
akik közé küldtünk.”¹*

I. A KINCSKERESŐ KISKÖDMÖN KELETKEZÉSE AZ ÉLETRAJZ ÉS AZ ELŐZMÉNYEK TÚKRÉBEN

Móra Ferenc alakja elsősorban gyermekíróként él az olvasók tudatában, pedig a látszólag gyermekeknek szóló írások az érett ember bölcsességét sugározzák, annyi jóságot és szeretetet árasztanak – amit egyesek túl soknak is tartanak –, hogy az a felnőttek számára is tartalékol szolgáltathat. Maga az író is efféle tartalomokból meríthetett. Életét, írói pályáját a gyermekkorából, a kiskunfélegyházi környezetből, az otthonról hozott élmények, emlékek határozták meg. Ezt fejezik ki nem sokkal halála előtt megfogalmazott szavai: „Hiába van énnekem most fehér fejem, és hiába van rajtam foltatlan ruha, és hiába süt rám... díszes környezet, én mégiscsak ... a hajnalban megfoltozott ruhájú Fercsike vagyok...”², és ezt példázzák azok a művei is, amelyekben újraéli gyermekkorát. Nem egyszerűen önéletrajzi vallomásnak tekinthetők ezek az írások, sokkal inkább a felnőtt ember mítoszteremtése nyilvánul meg bennük a bölcsesség, a szelíd jóság és a finom derű közvetítésével.

Az 1918-ban megjelent Kincskereső kisködmön is ilyen alkotás. Művészi önéletrajz, amelyben a valóság és a mese elemei keverednek egymással. Műfaját tekintve gyermekregény, fejezetei azonban önmagukban is kerek egészet alkotnak, nem egy közülük már korábban megjelent önálló elbeszélésként. Az író kisebb-nagyobb változtatásokat téve rajtuk, úgy kapcsolta össze őket, hogy egységes történet kerekedjen belőlük, amelynek tanulságát lépten-nyomon meg is fogalmazta: „A szeretet az élet”.³

A Kincskereső kisködmön azonban nemcsak a belőle kiolvasható értékekkel, hanem a megfogalmazás módjával, stílusával, írójának tudatos, művészi igényű nyelvhasználatával is hat az olvasójára. Ennek a hatásnak – a történet és a szereplők kiválasztásán túl – az írói névadás is egyik eleme. Név és viselője szoros kapcsolatban vannak egymással, a név hitelesítésének egyik eszköze. A névválasztás indítékai, a nevek jelentéstanai, szerkezeti sajátosságai az író szándékának, ízlésének, tapasztalatainak, valamint a történet témájának, idejének, helyszínének függvényében jönnek létre. Dolgozatomban ezekkel a kérdésekkel kívánok foglalkozni Móra Ferenc Kincskereső kisködmön című regénye alapján.

II. A REGÉNYBEN ELŐFORDULÓ TULAJDONNEVEK TÍPUSAI

A 141 oldal terjedelmű regényben összesen 567 név fordul elő. Ez oldalanként átlagosan 9,2 – azaz soronként egy – név használatát is jelenti. Van olyan oldal, amelyen 18 név szerepel.

A nevek nagy számának valószínűleg az az oka, hogy a könyv egyes fejezetei külön kis elbeszélések, egy-egy eseményt idéznek fel, amelyben legalább 3–4 szereplő vesz részt. E hősök egy része végig jelen van a regényben (Gergő, Küsmödi), más része egy-egy epizódban tűnik fel (Kese kalapos, Csorbóka úr, Bordács keresztapa), megint más részük pedig többször felbukkan a történetben (Titulász doktor, Messzi Gyurka, Báró cigány).

A nevek típusai, arányai:

1. Személynevek	465	82,01%
a) családnevek	3	
b) keresztnévek	30	
c) becenevek	54	
2. Állatnevek	37	6,52%
3. Helynevek	12	2,11%
a) csillagnevek	2	
b) földrész-, ország-, tájnevek	2	
c) hegy- és víznevek	5	
d) helységnevek	1	
e) belterületi helynevek	–	
f) külterületi helynevek	2	
4. Emberi létesítmények nevei	6	1,05%
5. Szellemi alkotások nevei	43	9,24%
a) címek	15	
b) írói névadás	28	

III. A SZEMÉLYNEVEK VIZSGÁLATA

1. A nevek előfordulásának gyakorisági sorrendje és a névváltozatok száma:

A 42 szereplő 446 névelőfordulással szerepel a műben. A személyekre utalásnak ez a változatosság megfelel a hősök közötti gazdag kapcsolatrendszernek.

1. Küsmüdi	68	13	14. Kese kalapos	8	2
2. Gergő	55	10	15. Csorbóka úr	8	2
3. Cintula	45	2	16. Kis Pipitér	5	2
4. Messzi Gyurka	37	2	17. Turán Laci	5	2
5. Péter apó	36	1	18. Mitetszik	5	3
6. Malvinka	27	4	19. Veszkény Gyuszi	4	2
7. Gáborka	27	3	20. Nácika	4	1
8. Báró cigány	25	7	21. Habók Fügedi	4	1
9. Cötkény varga	15	8	22. Marika	4	1
10. Titulász doktor	14	5	23. Janó bácsi	2	1
11. Márton szücs	10	5	24. Vízhányóné	2	2
12. Pálistók Peti	9	3	25. Bordács keresztapa	2	2
13. Gáspár apó	9	3			

A fennmaradó 16 név egy előfordulással szerepel.

2. A névadás indítékai, a nevek és a szereplők

A névadás motivációnak vizsgálata előtt érdemes megemlíteni azt az arányt (aránytalanságot), amely a férfi és női szereplők számában megnyilvánul. A 42 szereplő között mindössze 7 nő fordul elő. A névelőfordulásokban ez az arány még kedvezőtlenebb, a 446 névből mindössze 37 vonatkozik rájuk. Ez azonban nem azt jelenti, mintha a női szereplők kevésbé volnának fontosak a történetben, hiszen az édesanya és Malvinka alakja meghatározó a főszereplő számára, és ez mind cselekedeteiben, mint pedig szavaiban meg is nyilvánul. Az édesanya neve mindössze egy alkalommal fordul elő, mivel az író őt elsősorban a családon belül látatja. Malvinka néven nevezése már szükségsegerűbb, a kisebb számú névelőfordulás azonban itt is azzal magyarázható, hogy az író elsősorban Gergővel való kapcsolatában ábrázolja, az élénk fantáziájú kislány pedig gyakran tündérműnek emlegeti. A regény témája, helyszíne, a főszereplő gyermek volta és a szereplők kapcsolatrendszere tehát együttesen teremti meg a szereplők arányát.

a) Valós nevek:

Bár a regény erősen önéletrajzi ihletésű, a személynevek közül mindössze 3 esetben igazolható a valós név megtartása, mégpedig az író szüleinek és kishúgának esetében. Móra Márton a történetben is Márton szücsként szerepel, az édesanya, Juhász Anna Annus néni megszólítással, a torokgyíkban meghalt kishúg a valóságban is Marika volt. E neveknek a viszonylag csekély száma valószínűleg a bevezetőben említett „mitoszteremtési” szándékkal is összefügg.

b) Fiktív nevek:

A regény legtöbb szereplőjének neve fiktív. Ebből a szempontból különösen érdekes, hogy az író bár a főszereplő alakjában önmagát rajzolta meg, saját nevét megváltoztatta, hősét Gergőnek nevezte.

Móra Ferenc ugyanazt a témát, olykor történetet – kisebb-nagyobb változtatásokkal – életében többször is megírta. Az írói szándéknak megfelelően nemcsak az eseményeket, hanem a szereplők egyéniségét, ezzel együtt nevét is megváltoztatta. Az alábbi felsorolás néhány ilyen, a Kincskeresős kisködmönhöz kapcsolódó eltérést mutat:

<i>Kincskeresős kisködmön-beli név</i>	<i>korábbi elbeszélésbeli név</i>	<i>az elbeszélés címe</i>
<i>Bordács keresztapám</i>	<i>Borbás keresztapám nagyesszi Gyurgyóka</i>	<i>Istenkeresés Nagyesszi Gyurgyóka</i>
<i>Cintula</i>	<i>Vas Matyi Cintula Pali</i>	<i>A ködmön Furfangos Cintula</i>
<i>Csorbóka úr</i>	<i>Gergulics bácsi</i>	<i>Gergulics inasa</i>
<i>Csókaszemű Fajki bácsi</i>	<i>Kesik bácsi</i>	<i>Furfangos Cintula</i>
<i>Maksus (Küsmödi)</i>	<i>Torongyos Ignác</i>	<i>Furfangos Cintula</i>
<i>Messzi Gyurka</i>	<i>Öreg Banos pék</i>	<i>Három Matyi</i>
<i>Pálistók Peti</i>	<i>Matyi bácsi</i>	<i>A cinegekirály</i>
<i>Kis Pipitér Gazsi</i>	<i>Három Matyi</i>	<i>Három Matyi</i>
	<i>egy kis pajtásunk</i>	<i>Furfangos Cintula</i>

A korábbi nevek megváltoztatása több okból történhetett. Olykor csak csekély, hangzásbeli különbség van a két név között (Borbás-Bordács), máskor teljesen különböznek egymástól, jóllehet a szereplő karaktere nem változott. Az új név olykor hangulatában különbözik elődjétől (Gergulics bácsi – Csorbóka úr), jobban kifejezi a figura milyenségét (Kesik bácsi – csókaszemű Fajki bácsi), vagy másik tulajdonságát emeli ki (Vas Matyi – Cintula): a népmesehősökre jellemző nevet egy valósabb, ráadásul keresztnév nélkül használt név váltja fel, amely talán a fiú kamasz voltának jobban megfelel; a Torongyos Ignác – Maksus párban pedig az első változat a rongyos külsőre utalhat, a másodikat pedig az író így magyarázza: „A fiúk csak öreg Maksusnak hívták, mint a betlehemes játékban a pásztorok öregapját. Gúnyája, szakálla, mint annak, még a szava is olyan dörmögő volt.”⁴

Olyanra is van példa, amikor az író a történetet és benne a szereplő karakterét is némileg átalakítja, és ehhez választ új nevet: a Kincskeresős kisködmönben Bordács keresztapámnak titulált szereplő a nagyesszi Gyurgyóka nevet viselte egy korábbi elbeszélésben, amelyben a történet tanulsága és végkicsengése még más írói célnak felelt meg.

Hasonlóképpen a Három Matyi átdolgozásában a korábbi Banos pékből Küsmödi, Három Matyiból pedig Pálistók Peti lesz. Az utóbbi névnek érdekessége, hogy a benne előforduló három keresztnév közvetve visszautal az előző névre.

A cinegekirály című elbeszélésben még „öreg udvarosunk”-ként emlegetett Matyi bácsi a regény azonos című fejezetében már Messzi Gyurkaként szerepel – ő egyike azon szereplőknek, akik végig jelen vannak a történetben. Neve közé közé a nevek közé tartozik, amelyekben az eredeti (melléknévi, köznévi) jelentés még nem homályosult el, így viselőjük valamely tulajdonságára közvetlenül vagy metaforikusan utalnak. A regényben ilyen nevek még: Nekopogi Kovács, Kis Pipitér Gazsi, Mitetszik boltos. A Habók Fügedi név már inkább a ragadványnév kategóriájába sorolható.

A Kese kalapos, Holló asztalosék, Sánta bognárék, Túri bíró típusú nevek már nem utalnak közvetlenül viselőjükre, bár az eredeti jelentés még ezekben sem homályosult el.

Figyelmet érdemel még Titulász doktor neve, amelyről a Titulász bankója című elbeszélésben egy öreg rongyszedő nevéként fordul elő, s maga az író így minősíti: „Furcsa név biz ez...”⁵

Végezetül szólni kell arról a jelenségről is, hogy az író miért ad vagy nem ad nevet hősének. Kis Pipitér Gagsi néven szerepel a regényben egy vézna, félénk kisfiú abban a fejezetben, amelyik arról szól, hogyan tették lóvá a gyerekek Küsmödi-Maksust. Ugyanezt a történetet korábban Móra úgy írta meg, hogy a kisfiúnak nem adott nevet, egy kis pajtásunkként említette, a figyelmet teljes egészében a szituáció főszereplőire irányította. A Kincskereső kisködmön-beli névválasztás jól tükrözi az írói szándék módosulását. Móra kibővítette a történetet, a figurát élőbbé tette, a gyermeki ártatlanság és kiszolgáltatottság és a felnőtt kapzsisága, rosszindulata kontrasztosabb lett ezáltal is.

A regényben egy olyan szereplő fordul elő, akinek az író nem adott nevet. A tanító úr említő név és megszólítás vonatkozik rá. Névnélkülisége talán azzal magyarázható, hogy a történetben főleg az iskolai környezetben játszik szerepet. az író elsősorban a gyerekek szemével látatja. A felnőttek világában pedig környezete ilyen módon fejezi ki tiszteletét iránta.

c) Irodalmi művekből vett nevek:

Móra a szereplők elnevezésében 2 alkalommal használ irodalmi, pontosabban mesei neveket. Gergőt szólítja ifjú Árgyilus királyfinak Báró cigány, valamint Malvinkát nevezi Meluzinának Gergő első találkozásukkor. Mindkét használat egyedi, meghatározott szituációhoz kapcsolódik, a megnevezetről alkotott benyomást tükrözi.

d) Nem szereplőkre vonatkozó személynevek:

E nevek egy részét a szellemi alkotások nevei kategóriába tartozó írói névadás csoporton belül tárgyalom, mivel irodalmi hősookról van szó, akiknek neve nem a szereplőkhöz kapcsolódik, hanem a történetben valamilyen vonatkozásuk alapján említődik (így például Hófehérke, Jancsi és Juliska).

Ugyancsak a szellemi alkotások nevei kategóriába soroltam azokat a személyneveket, amelyek irodalmi művek címében szerepeltek (Lúdas Matyi, Csalóka Péter).

Vizsgont sajátos helyet foglalnak el azok a nevek, amelyek Istenre vonatkoznak a regényben. Az Isten név 10 változatban, összesen 37 alkalommal fordul elő. E változatok egy része állandósult kifejezésekben szerepel: Isten nyugtassa, ha Isten éltet; Dicsőség Istennek; Áldja meg az Isten; Tudja Isten; Minden jó lélek dicséri az urat; más része azonban mint konkrét személyhez (szereplőhöz) forduló megszólítás: Gergő gyermeki tiszasággal ajánlja fel kincsét, az üvegcserepeket Istennek: „Attól a sok szépségtől, amit azon keresztül látni, mindjárt megvidámodsz, Istenkém.”⁶ Álmban az angyalok és Isten így „beszélnek”: „lásd, Uram, mégiscsak jószívűek az emberek.”⁷ „És szórtá, szórtá az Istenke a pénzeket.”⁸ „Ezt elteszem – mondta mosolyogva az Úr.”⁹

3. A nevek szerkezeti vizsgálata

Az alábbi táblázatban összefoglaltam a mű szereplőinek névváltozatait:

Szereplő	Családnév+Keresztnév	Családnév	Keresztnév	Becenév	Egyéb	Név-változat
Ábel pandúr	-	-	-	-	<i>Ábel pandúr</i>	1
Báró cigány	-	<i>Báró cigány</i>	-	-	<i>Báró cigány, Báró apó. Báró Bácsi, öreg Báró cigány, öreg Báró. Nagy Báró</i>	7
Báró-gyerekek	-	-	-	-	<i>Kis Báró</i>	1
Báró-gyerekek	-	-	-	-	<i>Kis Bárók</i>	1
Bojóká ács	-	-	-	-	<i>Bojóká ács</i>	1
Bordács keresztanya	-	-	-	-	<i>Bordács keresztanyám</i>	1

Bordács keresztapa	-	<i>Bordács</i>	-	-	<i>Bordács Keresztapám</i>	2
Cintula	-	<i>Cintula</i>	-	-	<i>A nagy Cintula</i>	2
Cötkény varga	-	<i>Cötkény</i>	-	-	<i>Cötkény bácsi, Cötkény ücsém, Cötkény szomszéd, Cötkény uram, Cötkény varga, az öreg Cötkény</i>	7
Cötkény varga Fia	-	-	-	<i>Gáborka</i>	<i>Kis Cötkény, Kis Cötkényék</i>	3
Csorbóka úr	-	-	-	-	<i>Csorbóka szomszéd, Csorbóka úr</i>	2
Fajki bácsi	-	-	-	-	<i>Fajki bácsi</i>	1
Gáspár apó	-	-	-	-	<i>Gáspár apó, Gáspár harangozó, az öreg Gáspár</i>	3
Gergő	-	-	<i>Gergő</i>	<i>Gergőke, Gergőkém</i>	<i>Gergő báró, Gergő deák, Gergő fiam, Gergő gyerek, Kis Gergő, Szücsék Gergője, ifjú Árgyelus királyfi</i>	10
Gergő édes- anyja	-	-	-	-	<i>Annus néni</i>	1
Gergő kishúga	-	-	-	<i>Marika</i>	-	1
Habók Fügedi	-	-	-	-	<i>Habók Fügedi</i>	1
Holló asztalosék	-	-	-	-	<i>Holló asztalosék</i>	1
Jano bácsi	-	-	-	-	<i>Jano bácsi</i>	1
János bácsi	-	-	-	-	<i>János bácsi</i>	1
Kese kalapos	-	-	-	-	<i>Kese kalapos</i>	1
Küsmödi	<i>Küsmödi Kelemen</i>	<i>Küsmödi</i>	-	-	<i>Küsmödi bácsi, Bibájos Küsmödi, az öreg Küsmödi, a vén Küsmödi, Kincses Küsmödi, Hatalmas Küsmödi, Együgyű Küsmödi, Füllentős Küsmödi, a Gergő Küsmödi, Maksus bácsi, Öreg Maksus</i>	13
Malvinka	-	-	-	<i>Malvinka</i>	<i>Malvinka néni, Meluzina Szép Meluzina</i>	3
Marcsóka	-	-	-	<i>Marcsóka</i>	-	1
Márton szücs	-	-	<i>Márton</i>	<i>Mártonkám</i>	<i>Márton komu, Márton szücs, Márton szomszéd</i>	5
Matókné	-	-	-	-	<i>Öreg Matókné</i>	1
Messzi Gyurka	<i>Messzi Gyurka</i>	-	-	-	<i>Gyurka bácsi</i>	2
Mitetszik boltos	-	<i>Mitetszik</i>	-	-	<i>Mitetszik úr, Mitetszik boltos</i>	3
Nácika	-	-	-	<i>Nácika</i>	-	1
Nebula bácsi	-	-	-	-	<i>Nebula bácsi</i>	1
Nekopogi kovács	-	-	-	-	<i>Nekopogi kovács</i>	1

Pálistók Peti	<i>Pálistók Peti</i>	-	-	<i>Peti</i>	<i>Az öreg Maksus unokája</i>	3
Péter apó	-	-	-	-	<i>Péter apó</i>	1
Pipitér Gazsi	-	-	-	-	<i>Kis Pipitér Kis Pipitér Gazsi</i>	2
Sánta bognárék	-	-	-	-	<i>Sánta bognárék</i>	1
Támadi bácsi	-	-	-	-	<i>Támadi bácsi</i>	1
Tarán Laci	<i>Tarán Laci</i>	-	-	-	<i>a Tarán kapitány Laci fia</i>	2
Titulász doktor	-	-	-	-	<i>Titulász doktor, Titulász doktor Bácsi, Titulász doktor úr, az öreg Titulász, az öreg Titulász doktor</i>	5
Túri bíró fia	-	-	-	-	<i>Túri bíró fia</i>	1
Veszékény Gyuszi	<i>Veszékény Gyuszi</i>	-	-	-	<i>A Veszékény prókátor fia</i>	2
Vízhányóné	-	-	-	-	<i>az öreg Vízhányóné, Mári néni</i>	

Szerkezeti szempontból a személynevek a következő típusokba sorolhatók:

a) egyelemű nevek: 103+31

családnév: 29

keresztnev: 30

becenév: 54

Ugyancsak egyeleműként 31 esetben fordulnak elő az Istenre vonatkozó nevek.

b) kételemű nevek: 37

családnév+keresztnev: 1

családnév+becenév: 36

c) névkiegészítővel ellátott nevek: 269

1. jelzős nevek:

– életkorra utaló jelzővel: *öreg Báró cigány, öreg Báró, nagy Báró, kis Báró, kis Bárók, öreg Cötkény, kis Cötkény, kis Cötkényék, az öreg Gáspár, kis Gergő, az öreg Küsmödi, a vén Küsmödi, öreg Maksus, öreg Matókné, az öreg Titulász, az öreg Titulász doktor, az öreg Vízhányóné,*

– tulajdonságra utaló jelzővel: *nagy Cintula, Hubók Fügedi, bűbajos Küsmödi, kincses Küsmödi, hatalmas Küsmödi, együgyű Küsmödi, Szép Meluzina, kis Pipitér, kis Pipitér Gazsi,*

– rokoni viszonyra utaló jelzővel: *szücsék Gergője,*

– személyre utaló jelzővel: *a Gergő Küsmödje, az öreg Maksus unokája, a Tarán kapitány Laci fia, Túri bíró fia, a Veszékény prókátor fia,*

2. utótaggal ellátott nevek:

– életkorra utaló utótaggal: *Báró apó, Báró bácsi, Cötkény bácsi, Fajki bácsi, Gáspár apó, Gergő gyerek, Annus néni, Jano bácsi, János bácsi, Küsmödi bácsi, Maksus bácsi, Malvinka néni, Gyurka bácsi, Nebula bácsi, Péter apó, Támadi bácsi, Titulász doktor bácsi, Mári néni*

– foglalkozásra utaló utótaggal: *Ábel pandúr, Bojóku ács, Cötkény varga, Gáspár harangozó, Gergő deák, Holló asztalosék, Kese kalapos, Márton szücs, Mitetszik boltos, Nekopogi kovács, Sánta bognárék, Titulász doktor*

– rokoni kapcsolatra utaló utótaggal: *Bordács keresztanyám, Bordács keresztapám, Márton koma,*

– nemzetiségre utaló utótaggal: *Báró cigány,*

– az emberi kapcsolatra utaló utótaggal: *Cötkény öcsém, Cötkény szomszéd, Cötkény uram, Csorbóka szomszéd, Csorbóka úr, Gergő báró, Gergő fiam. Márton szomszéd, Mitetszik úr, Titulász doktor úr.*

A névkiegészítővel ellátott nevek nagy száma jelzi, hogy Móra a szereplők jellemzésére és az emberi kapcsolatok érzékeltesére az egyéb nyelvi eszközök mellett a neveket is fontosnak tartotta. A regény egészére jellemző bizonyos családiaság, közvetlenség, amelyet mesebeli elemek színez-

nek. Ennek a hangulatnak a megteremtésében részben a közvetlen megszólítások, részben pedig a határozott névelős névhasználat játszanak szerepet: „... csináltunk egy létrát a *Bojóka áccsal*”¹⁰, „Hol a *Marika* jön le mihozzánk, hol mink megyünk fel őhozzájuk.”¹¹ „Az bizony az én bátyókám, a *Gergő báró*, a malomvári szücsnek a fia...”¹² „A *Kese kalapos* iskolájában nem kellett se könyv, se írka.”¹³

A falusi környezet közvetlenségére jellemzők az ilyesfajta névhasználatok is, mint a *Gergő gyerek*, az *öreg Maksus unokája*, a *Tarán kapitány Laci fia*, a *Túri bíró fia*, a *Veszkény prókátor fia*.

A közösség szerkezetét jól tükrözi az orvos és a könyvtáros úrként való megszólítása, az iparosok közé tartozók nevében a foglalkozásuk feltüntetése (*Bojóka ács*, *Holló asztalosék*, *Kese kalapos*, *Nekopogi kovács*, *Sánta bogárnék*), az öreg csősz *Messzi Gyurkaként* való titulálása.

Jellegetes a gyermek-felnőtt kapcsolat érzékeltetése a névhasználat segítségével. Gergő a közvetlen megszólításokban a *bácsi*, *néni* utótagos neveket használja, míg a felnőttek általában a pusztá keresztnevéen, vagy a – nem csupán az életkorára utaló, hanem kedveskedő – kis jelzős keresztnevéen szólítják.

Ugyancsak megfigyelhető az a felnőtt-gyermek kommunikációban nem ritka jelenség, hogy a felnőtt önmagát megnevezve beszél a gyerekekhez: „No, kislíú, hát most már mit adjak én neked, amiért vizet hoztál a *Jano bácsinak*?”¹⁴ „A kisember azért van megijedve, mert azt hiszi, hogy *Küsmödi bácsi* nem éri be az ilyen szegényemberes kosztal. Ne féltse a kisember *Küsmödi bácsit*. Jó ember a *Küsmödi bácsi*...”¹⁵

IV. AZ ÁLLATNEVEK VIZSGÁLATA

A történetben több állat is szerepel is szerepel, de közülük csak 3 kapott nevet. Nevük összesen 37 alkalommal fordul elő.

Messzi Gyurka kutyájának nevei:

Mitvisz (1), a *Mitvisz (9)*, a *Mitvisz kutya (4)*, *Mellecsontvisz (1)*

A névadás motivációja egyértelmű, a név hangulata játékosságot áraszt, sőt alkalmat ad további nyelvi leleményre: „(Pajtás macska) most már csak a csonttal futott a Mitvisz kutya elől, aki azt csaholta, hogy igen szeretné a nevét Mellecsontviszre változtatni.”¹⁶

Malvin macskájának neve:

Pajtás (5), a *Pajtás (8)*, *Pajtás macska (1)*, a *Pajtás macska (3)*, az *öreg Pajtás macska (1)*.

A névadás az állat és gazdája közötti viszonyra utal. A név hangrendje, szótagszáma alapján jó hangzású.

Bordács keresztapa szamarának neve:

Virgonc (3), *Virgonc csacsi (1)*

A Virgonc mint számarnév felbukkan Móra egy korábbi elbeszélésében. Abban a történetben a név és viselője között megvan az összhang, a csacsi szertelensége miatt illik rá a neve. A regénybeli számarról viszont ezt mondja maga az elbeszélő: „a Virgoncnak csak a neve volt virgonc. Nagyon megfontolt járású paripa volt...”¹⁷

V. A HELYNEVEK VIZSGÁLATA

A regényben előforduló helynevek típusai:

1. Csillagnevek: *Fiastyúk (1)*, *Tejút (1)*
2. Földrészek, országok, tájak nevei: *Tündérország (2)*
3. Hely- és víznevek: *Cigány-tó (2)*, *Duna (1)*, *Szilér (1)*, *Tisza (1)*
4. Helységnevek: *Földvár (1)*
5. Kültérületi helynevek: *Bordács-szőlő (1)*, *Xaxa-barlang (1)*

Móra regényében a mese és a valóság sajátosan keveredik egymással, és ez a helynevek használatában is megnyilvánul.

VI. EMBERI LÉTESÍTMÉNYEK NEVEINEK VIZSGÁLATA

A tulajdonnevek ezen típusa a regény cselekményéből, szerkezetéből adódóan viszonylag kis számban fordul elő. A megnevezett létesítmények és elnevezések valóságosak:

Bordács porta, Macska-vár, Mária-kép, Saskő-vár, Szent János-szobor, Támadi-vár. A létesítménynevek mindegyike kételemű, a köznévi utótag utal a létesítmény jellegére. Az előtag 4 esetben tulajdonnévi, 2 esetben köznévi eredetű.

VII. SZELLEMI ALKOTÁSOK NEVEINEK VIZSGÁLATA

1. Címek: *Csalóka Péter, Csontos Szigfrid (8), Ezeregyéj, Fehérlőfia, Florenc és Lion, Júlia szép leány, Koplaló Mátyás, Lúdas Matyi*

A nevek többségükben a könyv egyik fejezetében fordulnak elő, amely Gergő könyvárúsi pályafutását beszéli el. Olyan könyvcímek ezek, amelyek valószínűleg a kor ismert és népszerű gyermekirodalmi olvasmányait jelzik. Aktualitásukra utal az a tény is, hogy mind a regényt megelőző, mind egy későbbi elbeszélés-változatban ugyanebben a történetben részben más címek fordulnak elő. Az 1911-es Gergulics inasa című elbeszélésben még nem szerepel az Ezeregyéj, a Florenc és Lion, a Csontos Szigfrid, helyette a Csalóka Péter az a könyv, amely miatt Gergő minden másról megfeledkezik. Az 1925-ös Karácsonyi könyvpiac című változatban Móra megtartja a Csontos Szigfridet, a korábbi könyvek mellett azonban újakat is megnevez (Istenfélő Genovéva, Richilda vagy a varázstükrő, Sziklához láncolt Gergely), illetve a korábbi címeket alcímekkel egészíti ki: Hirpin herceg vagy a fehér ló fia, Koplaló Mátyás vagy a három veres ördög...

A regénybeli címek többsége személynévi eredetű, olyan írói névadással keletkezett, amely a főszereplő valamely tulajdonságára utal.

2. Írói névadással keletkezett nevek:

Aladdin (5), Árgyélus királyfi, Cicelle, csonttalan Szigfridek, Dávid, Fortunátus, Hófehérke, Jancsi, Juliska, Maksus, Meluzina, Meluzina tündér, Törzsök Jankó

Ebbe a kategóriába olyan neveket soroltam, amelyek más irodalmi művekből származnak, azonban nem címként szerepelnek. Móra a regény egy-egy mozzanatához kapcsolja őket, feltételezi ismertségüket, vagy ő maga adja meg eredetüket (Maksus). A személynévek vizsgálatában foglalkoztam azzal a három névvel (Árgyélus királyfi, Maksus, Meluzina), amelyek a történet valamelyik szereplőjének megnevezésére szolgálnak.

VIII. ÖSSZEGZÉS

Az írói névadás motivációit, a nevek jelentéstani, szerkezeti sajátosságait, a nevek és viselőik, valamint a szereplők egymáshoz való viszonyát vizsgálva megállapítható, hogy Móra Ferenc nagy tudatossággal és művészi igénnyel foglalta egybe történeteit, az anyanyelv kínálta lehetőségekből gazdagon merített. A Kincskereső kisködmön témáját, gondolatvilágát, azt az emberi környezetet, amelyek ezeknek a gondolatoknak a megfogalmazásához keretül szolgálnak, hitelessé és valóságossá teszik az író által megalkotott (felidézett) figurák és az őket azonosító nevek.

JEGYZETEK

1. Hegedűs András: Legkedvesebb íróim. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1971. 233.
2. Hegedűs András: Uo. 233.
3. Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1968. 150
4. Móra Ferenc: Uo. 101.
5. Móra Ferenc: Titulász bankója. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1977. 237.
- 6–17. Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1968.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Hajdú Mihály: Magyar tulajdonnevek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.
2. Hegedűs András: Legkedvesebb íróim. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1971.
3. Komáromi Gabriella: A gyermekkönyvek titkos kertje. Pannonica Kiadó, 1998.
4. Móra Ferenc: Daru utcától a Móra Ferenc utcáig. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1962.
5. Móra Ferenc: Furfangos Cintula. Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1953.
6. Móra Ferenc: A körtemuzsika. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1975.
7. Móra Ferenc: Titulász bankója. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1977.
8. Mórától Móráról. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.
9. Kiss Antal: Személynevek használata novellákban. Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai II. Budapest–Miskolc, 1997.
10. Kovács Erika: Személynevek vizsgálata Németh László korai novelláiban. Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai II. Budapest–Miskolc, 1997.
11. Kovalovszky Miklós: Az irodalmi névadás. Budapest, 1934.

DR. BÓRA FERENC
ny. főiskolai tanár
Budapest

Sarolt – Géza fejedelem – István király a történelemtudomány tükrében

Sarolt

Vajk anyjának¹, első királyunk édesanyjának személyét több mint ezer év alatt sem tudta egyértelműen megrajzolni a történelemtudomány. A forrásanyagok két verziót erősítettek meg az idők folyamán. Az egyik a lengyel évkönyvekre épült, melyekben az olvasható, hogy Mjeskó fejedelemnek volt egy Adelhaid nevű megkeresztelkedett húga, aki a magyar Géza fejedelemhez ment férjhez, s a fejedelem a lengyel herceglány tanácsára tért át a keresztény hitre. A magyar források más állítottak. Anonymus szerint az erdélyi területek urának, „...Gyulának két leánya volt: egyiket Karoldnak, a másikat Saroltnak hívták.” A 14. századi krónikairódalomban Kálti Márk a következőket írta az erdélyi Gyuláról: „Volt neki egy Sarolt nevezetű gyönyörű szép leánya, akinek szépségéről sokáig beszéltek a tartománybeli vezérek; Belind, aki Kulán földjét bírta, oly tanácsot és segítséget adott Géza fejedelemnek, hogy ez vette el Saroltát törvényes feleségül.”² A Szent István-legenda szolgált alapul első királyunk anyjának megismerésében, melyben leírták, hogy István „Gyula leányától nemzette” Géza fejedelem. A bizonytalanságot Szeffü László történész sem tudta eloszlatni, aki egy másik lengyel évkönyvre hivatkozott, melyben azt állították, hogy Adelhaid fiát – Istvánt – „az apostoli szék végzéséből koronázták Magyarország első királyává, s azután az első szent császár és bajor herceg hozzáadta hűgát feleségül.” Az első magyar uralkodót más források „Mjeskó unokaöccsének nevezték”. Hartvik győri püspök István királyról szóló legendájában egyértelművé tette, hogy Szent István apja Taksony fejedelem elsőszülött fia volt. „Az anya személye – úgy tűnik – feledésbe merült – írta Szeffü László –, s ezt használták ki mind a lengyel írók, mind a magyar krónikások...” Sarolt személyiségvonásairól Thietmar merseburgi püspök szolgálatott értékes adatokat. Géza „felesége – szlávilul mondva Beleknegini, azaz Szépasszony – módfelett ivott, és katonásan ülte meg a lovat, s egy alkalommal, így kilovagolva, annyira fejébe szállt a harag, hogy megölt egy férfit. Illőbb lett volna, ha kezét nem vérrel szennyezi, hanem orsót pörget vele, és alázat zabolazza szertelen indulatát.”³ A korabeli keresztény értékeket képviselő merseburgi főpap Sarolt